

**STOWARZYSZENIE KONSERWATORÓW ZABYTEKÓW
ODDZIAŁ WARMIŃSKO-MAZURSKI**

SKZ OWM – 5/2018

Olsztyn, 20 lutego 2018 r.

Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków
Oddział Warmińsko-Mazurski
ul. Zamkowa 2
10-074 Olsztyn

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

za pośrednictwem:
Warmińsko-Mazurskiego
Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Odwołanie

**od decyzji 48/2018 Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z
02.02.2018 r. (znak pisma: IZAR.5140.1.10.2017.jk)**

Stowarzyszenie Konserwatorów Zabytków Oddział Warmińsko-Mazurski odwołuje się od decyzji 48/2018 w sprawie wpisania zabytku do rejestru zabytków Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z 2 lutego 2018 r., znak: IZAR.5140.1.10.2017.jk (otrzymanej listem poleconym w dniu 07.02.2018 r.), ponieważ jesteśmy z niej niezadowoleni.

Uzasadnienie

Decyzją 48/2018 z 02.02.2018 r., znak: IZAR.5140.1.10.2017.jk, Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków orzekł:

1. Wpisać do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego wiat peronowych zlokalizowanych w Olsztynie przy Placu Konstytucji 3 Maja, za budynkiem dworca PKP na peronach nr 2, 3, 4, na działce ewidencyjnej nr 1/94 (obręb nr 159), przedstawionych na załączniku graficznym nr 1 stanowiącym integralną część niniejszej decyzji.

2. Odmówić wpisania do rejestru zabytków nieruchomych województwa warmińsko-mazurskiego kompleksu dworca głównego PKP i PKS wraz z przylegającym

budynkiem biurowym i zadaszeniami wejściowymi, położonego przy Placu Konstytucji 3 Maja w Olsztynie.

Ad 1. Zgadza się z punktem pierwszym decyzji 48/2018, w którym W-M WKZ orzekł o wpisaniu do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego wiat peronowych zlokalizowanych w Olsztynie przy Placu Konstytucji 3 Maja, za budynkiem dworca PKP na peronach nr 2, 3, 4, na działce ewidencyjnej nr 1/94 (obręb nr 159). Natomiast jest pewien kłopot z uzasadnieniem W-M WKZ wpisu do rejestru zabytków wiat. „Wiaty peronowe są świadectwem przełomowego momentu w historii Olsztyna i jego rozwoju, jakim była budowa linii kolejowej z lokalizacją węzła kolejowego, który to fakt spowodował gwałtowny rozwój miasta pod koniec XIX wieku.” W-M WKZ stwierdza również, że „Na początku XX w. wybudowano tunel pod peronami i torowiskiem, przejścia na perony oraz zadaszenia peronów.” Właściwe rozpoznanie stoi u podstaw dobrze przeprowadzonego wartościowania zabytku. Karty przeglądowe zabytków techniki wykonane m.in. dla obiektów zachowanych w obrębie olsztyńskiego dworca głównego są dostępne w archiwum Urzędu Miasta Olsztyna (zawierają one szczegółowe datowanie zadaszeń peronów oraz schronów z czasów ostatniej wojny, a także postulaty konserwatorskie dot. objęcia tych obiektów ochroną). Należy wziąć pod uwagę, że zabudowa nieistniejącego pierwotnego dworca powstawała stopniowo. Budynek dworca powstał w 1871 roku, w 1888 roku został znacznie rozbudowany (łącznie z zadaszeniem pierwszego peronu), w 1902 roku rozpoczęto budowę tuneli pod torami, w 1911 roku podwyższono perony. Tak więc wiaty na peronach numer 2, 3 i 4 powstały nie wcześniej niż podczas budowy tuneli pod torami w 1902 roku (czyli ok. trzydzieści lat po powstaniu budynku dworca). Konkludując wiaty peronowe nie są świadectwem przełomowego momentu historii Olsztyna jakim była budowa linii kolejowej lecz świadectwem wyłącznie kolejnej już rozbudowy węzła kolejowego.

Ad 2. Nie zgadzamy się z punktem drugim decyzji 48/2018, w którym W-M WKZ odmówił wpisania do rejestru zabytków nieruchomości województwa warmińsko-mazurskiego kompleksu dworca głównego PKP i PKS wraz z przylegającym budynkiem biurowym i zadaszeniami wejściowymi, położonego przy Placu Konstytucji 3 Maja w Olsztynie.

Zgodnie z art. 3 pkt. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określono zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Łączne zaistnienie wymienionych wyżej przesłanek umożliwia uznanie obiektu za zabytek. W przypadku stwierdzenia istnienia przynajmniej jednej wartości zabytku: artystycznej lub historycznej bądź naukowej możliwy jest już jego wpis do rejestru zabytków. Ochronie i opiece podlegają obiekty bez względu na ich stan zachowania, wobec czego np. nawet zły stan techniczny budynku nie może być przyczyną odstąpienia od wpisu do rejestru zabytków.

W-M WKZ w uzasadnieniu do przedmiotowej decyzji ustalił, że budynek dworców PKP i PKS wraz z budynkiem biurowym i zadaszeniami nad wejściami są dziełem człowieka i są związane z jego działalnością. Organ uznał, że są dziełami architektury tworzącymi zespół budowlany zgodnie z art. 3 pkt. 13 ww. ustawy (historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z

wydarzeniami historycznymi). Zostały zaprojektowane przez tego samego architekta, od samego początku przemyślane były jako całość kompozycyjno - funkcjonalna, są jednorodne stylistycznie, utrzymane w konwencji modernizmu. Zrealizowano je w bardzo niewielkim odstępie czasowym, przy zastosowaniu tych samych technologii i materiałów. Uznał również, że w kontekście dziejów sztuki i architektury przedmiotowe obiekty są świadectwem minionej epoki (modernizm drugiej połowy XX wieku). Z ww. ustaleniami zgadzamy się.

Natomiast nie zgadzamy się z oceną organu, jakoby nie było interesu społecznego w zachowaniu budynku dworców PKP i PKS wraz z budynkiem biurowym i zadaszeniami nad wejściami. Na wstępie należy wskazać, że stosowane w prawie administracyjnym pojęcie „interes społeczny” jest pojęciem niedookreślonym. Interes społeczny nie jest ustalony raz na zawsze, lecz jest zmienny w czasie (a nawet w danym czasie nie jest rozumiany jednolicie). Organ ten powinien nadać owemu nieostremu pojęciu „interes społeczny” prawidłowe znaczenie w kontekście konkretnej sprawy administracyjnej. Aby ww. ocena nie była oceną dowolną (choć będzie nadal subiektywna), władcza wola organu administracji musi zawierać szczegółowe uzasadnienie prawne i faktyczne, aby uniknąć zarzutu dowolności oceny. W-M WKZ uznając, że nie będzie wdawał się w emocjonalne spory związane z opiniami zwolenników i przeciwników ochrony istniejącego obiektu i ewentualnego uznania go za zabytek, podjął się oceny interesu społecznego w oparciu o posiadanie przez przedmiot postępowania wartości historyczne, artystyczne i naukowe. Organ podkreślił, że rejestr zabytków, jako forma szczególnego reżimu ochrony, powinien obejmować jedynie obiekty pod względem tych wartości najcenniejsze. Nie podważając zupełnie wartości zespołu, zakwestionowane zostało czy są one wystarczające do objęcia taką formą ochrony jaką jest rejestr zabytków. W-M WKZ uznał, że jednym z najcenniejszych elementów był układ funkcjonalny wnętrza. „Drugim wartościowym elementem był sposób kształtowania fasad skrzydeł dworca kolejowego z rytmicznymi, przeszklonymi podziałami i akcentami w postaci zadaszeń głównych wejść.... Z architekturą korespondował niegdyś spójny wystrój wnętrza... Miał on wartość jako całość, niestety nie zachował się w komplecie.” Indywidualne wartości organ zauważył jedynie w mozaice w hallu. Uznał, że dokonane przekształcenia doprowadziły do utraty autentyczności budynku, a także jednocześnie znacznie obniżyły wartości zabytkowe całego zespołu. Zauważa, że przedmiotowy obiekt jest świadectwem twórczości Zygmunta Kłopotkiego, najbardziej spójny i stylistycznie kompetentny, a także stanowi element historii Olsztyna. Dostrzega również posiadanie pewnych walorów artystycznych tego zespołu. W konkluzji W-M WKZ ocenił, że „ani budynek dworców PKP i PKS, ani budynek biurowy, ani też zespół budowlany złożony z tych budynków nie cechują się wartościami zabytkowymi w stopniu uzasadniającym wpis do rejestru zabytków.

Stowarzyszenie zauważa, że obiekt, który wpisuje się do rejestru zabytków, nie musi być wybitny (w decyzji padają sformułowania ponadprzeciętny, najcenniejszy, nowatorski), ale być charakterystyczny dla danego okresu w architekturze/budownictwie. Podejście, które prezentuje w decyzji W-M WKZ, z zasady wykluczyłoby z wpisu drewniane chałupy, których forma jest typowa dla danego okresu, powtarzalna, te jednak prezentują warsztat budowlany charakterystyczny dla okresu, w których powstały (nazywany potocznie tradycyjnym). W ich przypadku istotne jest też, że tego typu zabytków jest coraz mniej (co ma akurat znaczenie także w przypadku powojennego modernizmu przez lata niedocenianego, traktowanego po macoszemu i unicestwianego). Przy ocenie stopnia przekształceń powinna być rozpatrywana sprawa ich odwracalności, tym bardziej, że dworzec jest dobrze udokumentowany w nowoczesny, łatwo dostępny sposób (fotografie,

filmy). Tak jest choćby z zabudową przepierzeń przeszklenia frontowego, czy zamianą szklenia okien wstęgowych na materiał nieprzezierny. Rozpatrując tę sprawę tak, jak to czyni W-M WKZ, większość zabytków należałoby skreślić z rejestru zabytków z dużo istotniejszych, nieodwracalnych przyczyn, np. zmian w elewacjach takich jak rozkucia otworów okiennych na drzwiowe i witryny (np. we wpisanych do rejestru koszarach artylerii – znaczące przekształcenie dokonane po wpisie), zamurowań okien itp.

Ocena wartości zachowanego budynku dworca została przeprowadzona zbyt pobieżnie i ograniczyła się do sformułowania kilku ogólnikowych i zbyt daleko idących sądów o utraceniu przez obiekt jego pierwotnych wartości, na podparcie których nie przedstawiono w uzasadnieniu przekonywających dowodów. „Sposób kształtowania fasad” budynku nie uległ wcale istotnym przeobrażeniom – przesłonięcie przeszklenia w poziomie przyziemia jest zmianą o charakterze jedynie doraźnym i całkowicie odwracalnym. Nie zaburza ono pierwotnej kompozycji elewacji, która jest całkowicie czytelna – czytelne są podziały przeszklenia, jedynie przeszklenie w poziomie przyziemia zastąpione zostało materiałem nieprzeziernym. Poza tym organ pominął w wartościowaniu bryłę całego kompleksu dworca – zachowaną w swoim pierwotnym kształcie (obydwa skrzydła dworcowe wraz z biurowcem). Biorąc pod uwagę zachowanie pierwotnej bryły budynku oraz pierwotnej kompozycji elewacji (jedynie z częściowo przesłoniętym przeszkleniem) nie sposób zgodzić się z twierdzeniem, że dokonane przekształcenia „doprowadziły do utraty autentyczności budynku”. Wbrew stwierdzeniom organu ochrony zabytków stopień zachowania oryginalnej substancji budowli tworzących kompleks dworca jest wysoki i znacznie przewyższa swą skalą zakres późniejszych przekształceń, w większości wpływających jedynie na odbiór estetyczny budynku i nie ingerujących w trwałą oraz nieodwracalną sposób w pierwotną bryłę oraz kompozycję elewacji budynku. Autentyzm zachowanego kompleksu – zespołu budowlanego – jawi się bezsprzecznie zarówno w jego bryle, kompozycji elewacji, jak i w większości zachowanych do chwili obecnej materiałów wykończeniowych – i tych elewacyjnych, i tych składających się na wyposażenie oraz wystrój wnętrz. Podkreślał to także prof. J. Salm w swej opinii. Poważnym nieporozumieniem jest formułowanie przez organ tezy, że budynek dworca nie posiada „ponadprzeciętnej wartości historycznej”, oraz że w rejestrze zabytków powinny być ujęte jedynie obiekty „najcenniejsze”. Należy zaznaczyć, że w ustawie o ochronie zabytków nie funkcjonują tego rodzaju pojęcia, a dla objęcia ochroną danego zabytku konieczne jest wyłącznie rzetelne zdefiniowanie jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, przy czym wartości te nie muszą występować łącznie. Jeśli ze względu na posiadanie choć jednej z tych wartości zachowanie zabytku leży w interesie społecznym, to istnieje uzasadnienie do wpisania go do rejestru zabytków. Zabytki mogą być wpisane do rejestru również jedynie (lub głównie) ze względu na posiadaną wartość artystyczną (jak np. monument autorstwa X. Dunikowskiego w Olsztynie), lub tylko ze względu na posiadaną wartość historyczną i emocjonalną (np. dawny areszt UBP przy al. Warszawskiej w Olsztynie, mieszczący się w typowym budynku gospodarczym pozbawionym jakichkolwiek wartości architektonicznych i artystycznych).

Budynek dworca posiada wartość historyczną, artystyczną oraz naukową jako dobrze zachowany zespół architektoniczny będący reprezentatywnym świadectwem modernistycznego nurtu architektury użyteczności publicznej w Polsce w okresie PRL – kluczowe znaczenie mają w tym przypadku takie pojęcia jak obiekt „charakterystyczny”, „typowy”, „symptomatyczny” dla stylu architektury w pewnym zamkniętym już okresie rozwojowym, będącym już dziś zresztą przedmiotem zaawansowanych badań naukowych z zakresu historii sztuki i historii architektury. Wiele – jeśli nie większość – zabytków

architektury i budownictwa jest dziś prawnie chronionych nie dlatego, że są to dzieła „ponadprzeciętne” (vide wiejskie budownictwo drewniane, czy XX-wieczna miejska wielorodzinna zabudowa mieszkaniowa), lecz właśnie dlatego, że są to dzieła typowe, reprezentatywne dla architektury czasów, w których powstały, i których zachowanie leży w interesie społecznym dlatego, żeby zachować dla przyszłych pokoleń materialne świadectwa minionych epok także w postaci architektury „typowej”, czasem „szampowej”, ale determinującej charakter danej przestrzeni w konkretnej epoce, decydującej o specyficznym wyrazie architektonicznym miejsca w którym powstała. Na wartość artystyczną kompleksu dworca składają się w tym przypadku zarówno wysoka wartość architektoniczna samej budowli (wyrażająca się w umiejętnym kształtowaniu jej bryły, kompozycji elewacji oraz funkcjonalnych wnętrzach dopełnionych jednorodnym wystrojem współgrającym stylistycznie z architekturą budynku – jest to zatem dzieło jednorodne stylowo, kompletne i całościowe – Gesamtkunstwerk), jak i wartość urbanistyczna i krajobrazowa całego założenia w skali tej części miasta, a także wysoka funkcjonalność – wartość funkcji, która jest istotnym składnikiem wartościowania zabytków architektury, a także istotnym elementem decydującym o ponadczasowych wartościach architektury. Obecnie nie wypracowano jeszcze innej poza ochroną konserwatorską skutecznej formy ochrony takich obiektów. Od lat trwają dyskusje na temat ochrony wartościowych obiektów architektury współczesnej, które ulegają lub mogą być burzone w wyniku zakrojonych na ogromną skalę inwestycji. Ponadto świadomość społeczna dotycząca najnowszego dziedzictwa dopiero się rozwija czego dobrą podstawą są już wyremontowane i przystosowane do nowych wymagań obiekty o dużych walorach architektonicznych wybudowane w okresie powojennym. W interesie mieszkańców jest zachowanie tożsamości miasta na które składają się wartościowe dobra kultury z różnych epok, także z okresu po drugiej wojnie światowej kiedy w Olsztynie powstał, pomimo trudnej historii, nowoczesny obiekt o wysokich standardach europejskich pod względem architektury i funkcjonalności zaprojektowany przez zespół polskich architektów i artystów pod kierunkiem Zygmunta Kłopotckiego w interesie społecznym. Niewątpliwie w interesie społecznym jest również wzmacnianie poczucia tożsamości jego mieszkańców żyjących w Olsztynie w drugim czy trzecim pokoleniu po wojnie. Po pracach konserwatorsko - budowlanych jest szansa na interesującą, rozpoznawalną wizytówkę Olsztyna, jeden z nielicznych już przykładów modernizmu w Olsztynie.

Wobec powyższych okoliczności – wnosimy jak na wstępie. Jednocześnie wnosimy o to aby to organ odwoławczy wydał ostateczną decyzję w niniejszej sprawie.

Małgorzata Birezowska
prezes Stowarzyszenia Konserwatorów Zabytków Oddział Warmińsko-Mazurski

Załączniki:

1. wniosek z dnia 26.03.2017 r.
2. decyzja 48/2018 z dnia 02.02.2018 r.